

В. В. Борщевський

доктор економічних наук, доцент,
завідувач відділу розвитку територіальних
громад і транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

Г. Я. Бабій

здобувач відділу розвитку територіальних
громад і транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

**РОЗВИТОК ПРИКОРДОННИХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ЧИННИК
АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МЕЖАХ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ**

Досліджено особливості впливу економічного розвитку сільських територій на активізацію інвестиційно-інноваційних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону. Акцентовано увагу на інституційно-правових та інституційно-організаційних аспектах розвитку сільських територій. Встановлено наявність економічних диспропорцій у розвитку сільських територій по різні боки українсько-польського кордону. Виявлено деструктивний вплив вказаних диспропорцій на інвестиційний клімат та інноваційний потенціал українсько-польського транскордонного регіону. Доведено необхідність удосконалення інституційного середовища розвитку сільських територій з метою активізації інвестиційно-інноваційних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону. Сформульовано пропозиції, спрямовані на розвиток прикордонних із Польщею сільських територій України задля підвищення їх соціально-економічного потенціалу та стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону.

Ключові слова: сільські території, прикордонні регіони, транскордонне співробітництво, інвестиційно-інноваційні процеси, українсько-польський транскордонний регіон.

**Borshchevskiy V., Babiy G. DEVELOPMENT OF NEAR-BORDER RURAL AREAS AS A FACTOR OF
ACTIVATION OF INVESTMENT-INNOVATION PROCESSES IN THE UKRAINIAN-POLISH CROSS-
BORDER REGION**

The features of the influence of rural areas economic development to activation of investment-innovation processes within the Ukrainian-Polish cross-border region have researched. The emphasis is placed to the legal-institutional and organization-institutional aspects of the development of rural areas. The presence of economic disproportions in the process of development of rural areas at the different sides of Ukrainian-Polish border has defined. The destructive influence of these disproportions on the investment climate and the innovative potential of the Ukrainian-Polish cross-border region have revealed. The necessity of improving the institutional environment of rural areas development in order to intensify investment-innovation processes within the Ukrainian-Polish cross-border region have proved. The proposals aimed at the development of rural areas of Ukraine that situated near-border with Poland for increase their socio-economic potential and stimulate investment-innovation processes within the Ukrainian-Polish cross-border region are formulated.

Keywords: rural areas, near-border regions, cross-border cooperation, investment-innovation processes, Ukrainian-Polish cross-border region.

В сучасних соціально-економічних умовах українсько-польське економічне співробітництво розвивається в руслі політики європейської інтеграції та подальшої адаптації України до вимог ЄС. У цьому зв'язку дедалі більшої актуальності набуває проблема активізації транскордонного співробітництва між сусідніми прикордонними територіями обох країн на засадах інноваційного розвитку.

З огляду на існуючий потенціал інноваційного розвитку українсько-польського транскордонного регіону, сьогодні зростає значимість наукових досліджень, пов'язаних з вивченням ролі прикордонних сільських територій у поглибленні транскордонного співробітництва між Україною та Польщею. Адже в українсько-польському транскордонному регіоні на сільські території припадає значна частина виробничого потенціалу, що обумовлює форму-

вання потужного ресурсу для активізації інвестиційно-інноваційних процесів. Це створює додаткові можливості для підвищення ефективності всіх видів транскордонного співробітництва: від торговельно-економічного до виробничо-технологічного та інформаційно-освітнього.

Разом із цим, сучасний стан економічного розвитку прикордонних сільських територій західних областей України та східних воєводств Польщі відображає низку проблем та бар'єрів, що робить їх менш економічно розвинутими, порівняно з іншими регіонами кожної з цих держав. Це виявляється у нижчих темпах економічного зростання, недостатніх обсягах залучених прямих іноземних інвестицій, відсутності необхідних інфраструктурних інновацій тощо.

Таким чином, в українсько-польському транскордонному регіоні, як цілісній соціально-економічній сис-

темі, не зважаючи на те, що значна частина потенціалу розвитку формується в межах прикордонних сільських територій, існують істотні обмеження на шляху його повноцінної реалізації як по один, так і по інший бік кордону. Це актуалізує необхідність проведення наукових досліджень, пов'язаних із виявленням характерних особливостей функціонування господарських комплексів прикордонних сільських територій українсько-польського транскордонного регіону в контексті нарощування виробничого, демографічного, фінансового та інших видів соціально-економічного потенціалу.

Вказані дослідження повинні ґрунтуватися на сучасній теоретико-методологічній базі з використанням методів інституційного аналізу, порівняльних оцінок, соціологічних досліджень, а також економіко-статистичних групувань та аналітичних розрахунків, орієнтованих на виявлення пріоритетних напрямів активізації двостороннього економічного співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні.

Окреслюючи інституційні аспекти функціонування сільської економіки в українсько-польському прикордонні першочергову увагу слід акцентувати на суттєвій диференціації інституційно-правових та інституційно-організаційних передумов для формування та ефективного використання виробничого і трудового потенціалу розвитку сільських територій по різні боки кордону. Так, Польща, будучи членом ЄС, підпорядковується стратегічним і програмним документам Єврокомісії в контексті розвитку сільських територій. Натомість Україна, яка лише після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС фактично розпочала реальний рух в напрямі адаптації регуляторного поля до інституційних вимог і рамок ЄС, значною мірою залишається в руслі не реформованого інституційно-правового середовища.

Таким чином, пріоритетними напрямками політики розвитку прикордонних сільських територій Польщі, яка реалізовується в межах Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС) та Стратегії «Європа 2020» є сталий, всеохоплюючий та розумний розвиток, які поєднують у собі: підтримку відновлюваних джерел енергії та дотримання сучасних екологічних стандартів, збереження природного біорізноманіття на селі, розвиток місцевого потенціалу на основі диверсифікації сільської економіки та підвищення якості людського капіталу, підтримку інновацій та стимулювання соціальної модернізації сільських територій тощо [6, с. 26].

Водночас, українські реалії розвитку прикордонних сільських територій сьогодні зумовлюють необхідність вирішення низки проблем принципово іншого ґтибу. Передусім це стосується домінування дрібно-товарного виробництва, локалізованого насамперед у господарствах населення, які не мають ані достатніх матеріально-технічних і фінансових ресурсів, ані необхідних управлінських навичок і знань для налагодження інноваційно-спрямованого та високоефективного агровиробництва, що унеможливило їх взаємовигідне співробітництво з більш технологічно розвинутими польськими партнерами та знижує інноваційний потенціал прикордонних сільських територій. По-друге, сьогодні відбувається активна міграція сільського населення з українського прикордоння до Польщі та інших країн-членів ЄС, що обертається виснаженням трудового потенціалу сільських територій через вими-

вання найбільш якісної частини людського капіталу села. По-третє, в Україні зберігається край неефективна система бюджетної підтримки агровиробників, яка жодним чином не враховує потреб екологічного господарювання на селі та необхідності диверсифікації сільської економіки. Натомість лєвова частка бюджетних ресурсів акумулюється агрохолдингами, більшість із яких локалізовані в південно-центральних областях України. Відтак прикордонні сільські території на заході держави стикаються зі значним дефіцитом обігових і фінанси-кредитних ресурсів, що тягне за собою деградацію їх соціальної, інженерної та виробничої інфраструктури, а також веде до зменшення кількості мінеральних добрив, які вносяться у ґрунт, погіршення якості орних земель і сільськогосподарських угідь, значна частина яких не використовується, зниження родючості ґрунтів, зменшення урожайності основних сільськогосподарських культур і падіння продуктивності тваринництва.

Окреслені інституційно-правові проблеми збалансованого розвитку прикордонних сільських територій у межах українсько-польського транскордонного регіону, підсилюються існуючими інституційно-організаційними прогалинами.

Так, якщо в Польщі активно функціонує ціла низка інституцій аграрного ринку та неурядових організацій, орієнтованих на розвиток села і сільських територій, то в Україні спостерігається відчутний дефіцит аналогічних структур. Так, у більшості прикордонних з Польщею українських областей функціонує не більше двох-трьох спеціалізованих інституцій на кшталт аграрних палат чи дорадницьких служб. Переважна їх частина не фокусує своєї діяльності на субрегіональному, не кажучи вже про локальний рівень. Фактично не виконують своїх інституційних функцій у контексті розвитку сільських територій і вищі навчальні заклади та наукові установи аграрного профілю у прикордонних із Польщею областях України. Те ж саме стосується і органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад. Майже не розвиваються заклади сільськогосподарської та кредитної кооперації на селі. В зародковому стані залишаються інституційні ланки ринків аграрного страхування та ґрунтової торгівлі сільськогосподарської продукцією.

Все це накладається на сферу впливу деструктивних неформальних інститутів та породжених ними інституційних дисфункцій. Передусім мова йде про «інституційні пастки», серед яких найбільш шкідливим є корупція та ілєгальна економічна діяльність, зокрема контрабанда, «інституційні мутації» низки важливих інститутів сільської економіки, таких як підприємництво, міграція, кооперація та сім'я, а також «аномію» окремих інститутів, передусім інституту громадянського суспільства на селі, інституту місцевого самоврядування сільських територіальних громад, інституту аграрної освіти тощо.

Негативний вплив вищевказаних інституційних дисфункцій спричиняє укорінення на сільських територіях України, що входять до складу українсько-польського транскордонного регіону, цілої низки деструктивних явищ, які зумовлюють зниження ефективності використання соціально-економічного потенціалу цих територій у процесі активізації транскордонного співробітництва, зокрема [1, с. 156]:

– деградацію людського капіталу, зумовлену зниженням рівня життя сільських мешканців, посиленням їх трудової міграції, погіршенням екологічного стану сільських територій;

– падіння продуктивності праці в аграрному секторі економіки, недостатній рівень рентабельності виробництва більшості сільськогосподарських культур, збитковість тваринництва;

– утворення моноспеціалізації сільської економіки, блокування можливостей її диверсифікованого розвитку на основі активізації підприємництва та поширення несільськогосподарських видів економічної діяльності на селі;

– зниження рівня товарності аграрного виробництва, падіння інноваційної активності сільгоспвиробників, погіршення інвестиційної привабливості сільських територій.

Таким чином, подолання інституційних дисфункцій є одним з основних пріоритетів підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій з метою поглиблення інтеграційних процесів в українсько-польському транскордонному регіоні.

Одним з найбільш дієвих засобів нівелювання негативного впливу описаних дисфункцій у короткотерміновій перспективі слід визнати впровадження ринкових механізмів функціонування та розвитку аграрної економіки в Україні. Зокрема, це стосується створення необхідного інституційного підґрунтя для започаткування ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. А вже до того часу, поки земельні ресурси не стануть повноцінним об'єктом купівлі-продажу, навряд чи вдасться подолати такі руйнівні інституційні феномени, як тіньовий ринок оренди і пов'язана із ним ілєгалізація економічного життя на сільських територіях, концентрація аграрного ринку в руках обмеженої кількості кланово-монополістичних груп, хронічний дефіцит інвестиційних ресурсів у сільському господарстві та спричинений ним брак інноваційних технологій, а також відсутність достатньої кількості ефективних фермерських господарств, орієнтованих на інтеграцію у європейський господарський простір.

На жаль, сьогодні в Україні впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення стикається з цілою низкою бар'єрів та обмежень, які унеможливають започаткування відповідних інституційних змін. Так, швидке і безумовне зняття мораторію на продаж земель, яке останнім часом активно пропагується окремими учасниками вітчизняного аграрного ринку та їхніми лобістами у владі, спроможне дати прямо протилежний від очікуваного суспільством ефект. Тобто, замість підвищення рівня цін на земельні ділянки та паї, включаючи можливість залучати під їх заставу додаткові фінансово-кредитні ресурси, дрібні землевласники стикнуться з масовим скуповуванням земель агрохолдингами за мізерними цінами, яке супроводжуватиметься витісненням з ринку фермерських господарств та монополізацією всієї сфери виробництва і збуту.

Неоднозначність перспектив, пов'язаних з інституціоналізацією торгівлі земельними ресурсами в Україні підтверджується і результатами соціологічних опитувань, згідно яких 56% українських агровиробників є противниками швидкого впровадження ринку земель

сільськогосподарського призначення, а загальний рівень поінформованості селян щодо найближчих перспектив торгівлі земельними ресурсами в країні не перевищує 21% [5].

Крім того, чиновники аграрного відомства відмічають суттєві прогалини у здійсненні інвентаризації українських земельних ресурсів, кадастрова оцінка яких сьогодні проведена лише у 15% випадків [2].

За таких умов аграрний сектор у прикордонних сільських територіях України не може повністю розкрити свого потенціалу, оскільки спостерігається відчутний дисбаланс у можливостях його використання порівняно із сусідніми воєводствами Польщі, локалізованими в межах українсько-польського транскордонного регіону.

Так, не зважаючи на приблизно однакові природно-кліматичні умови та природно-ресурсне забезпечення, українські області, що межують із Польщею значно поступаються своїм польським відповідникам за цілою низкою важливих параметрів, які відображають рівень використання наявного соціально-економічного потенціалу сільських територій.

Передусім це стосується рівня матеріально-технічного забезпечення, розвитку інфраструктури аграрного ринку, продуктивності праці в сільському господарстві та рентабельності виробництва. Наприклад, порівнюючи кількість тракторів і зернозбиральних комбайнів у Львівській і Волинській областях України, з одного боку, та Підкарпатському і Люблінському воєводствах Польщі, з іншого, звертає на себе факт багаторазового відставання українських прикордонних регіонів від польських (за кількістю тракторів майже у 9 разів, за кількістю зернозбиральних комбайнів – більш ніж учетверо, а за умовною площею сільськогосподарських угідь, які припадають на один трактор – у 7,8 рази). Значним є відставання і за обсягом виробництва м'яса у живій вазі та урожайністю окремих сільськогосподарських культур, зокрема цукрових буряків і картоплі: на 55%, 44% і 23% відповідно. При цьому за площею сільськогосподарських угідь спостерігається умовний паритет, який відображає приблизно рівні природно-ресурсні умови кожної з чотирьох вищезгаданих прикордонних адміністративно-територіальних одиниць. За чисельністю ж сільського населення та питомою вагою зайнятих у сільському господарстві Підкарпатське та Люблінське воєводства мають навіть порівняно гірші показники ніж Львівська та Волинська області, оскільки в польській частині спільного з Україною транскордонного регіону на 100 га сільгоспугідь припадає в середньому 22 зайнятих у сільському господарстві, тоді як в українському прикордонні – лише 14 (середній показник для розвинених аграрних країн Європи та світу коливається у межах від 1 до 5, так у США він становить 0,6; Канаді – 0,5; Австралії – 0,1; Аргентині – 1; Франції – 2; Німеччині – 4; Бразилії – 4; Італії – 6)*.

Таким чином, не переважаючи своїх українських відповідників за природно-ресурсним потенціалом, прикордонні воєводства Польщі демонструють на загал кращу динаміку аграрного розвитку. Це забезпечується вищим

* За даними Rocznik statystyczny rolnictwa 2016. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2017; Статистичний щорічник Львівської області за 2016 р. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2017; Статистичний щорічник Волинської області за 2016 р. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2017.

рівнем ефективності використання ними соціально-економічного потенціалу своїх сільських територій.

Аграрний сектор активно виконує цілу низку функцій, пов'язаних з економічним розвитком як східного польського прикордоння, так і українсько-польського транскордонного регіону загалом. Передусім це стосується удосконалення транспортно-логістичної, виробничої, маркетингової та інших видів інфраструктури сільських територій, формування основ сталого розвитку села, впровадження органічного землеробства, підтримання природних умов біологічного відтворення на сільських територіях, забезпечення захисту ґрунтів і відновлення земель, сприяння зайнятості сільського населення, збереження національної культури і місцевих традицій, диверсифікації сільської економіки, нарощування туристично-рекреаційного потенціалу села, створення додаткових можливостей для розширення сфери потенційного заробітку селян у різних секторах підприємництва: зеленого туризму, побутового обслуговування населення, громадського харчування, індустрії розваг та дозвілля тощо [3].

При цьому, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку українсько-польського транскордонного регіону, особливої значимості набуває удосконалення інфраструктури прикордонних сільських територій, як з боку Польщі, так і по український бік кордону. Адже створення нових об'єктів транспортної логістики, дорожнього господарства, закладів реалізації та збуту сільськогосподарських товарів, інститутів інноваційної економіки на селі, зокрема центрів трансферу технологій, транскордонних кластерів, бізнес-інкубаторів та інших інфраструктурних ланок, що обслуговують агропромислових в українсько-польському прикордонні, сприятиме зниженню трансакційних і трансформаційних витрат не лише у сільському господарстві, але і в інших сферах господарської діяльності транскордонного регіону.

Водночас, слід відмітити, що інновації, які втілюються в діяльність господарюючих суб'єктів у межах прикордонних сільських територій, насамперед такі новації, що включають нові аграрні технології, нові засоби управління, а також інновації, пов'язані з підвищенням якості людського капіталу села, несуть у собі не лише позитиви, але й містять низку ризиків для соціально-економічного розвитку відповідного транскордонного регіону. Тому інноваційний потенціал доцільно використовувати на основі реалізації спільних заходів транскордонного характеру.

Наприклад, у тих прикордонних регіонах, де краще розвинуті можливості фінансового та матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, доцільно локалізувати об'єкти виробничої, фінансової та інноваційної інфраструктури аграрного ринку, в той час, як по інший бік кордону або на прикордонних сільських територіях, де концентрується необхідний людський і природно-ресурсний потенціал, слід розвивати соціальну, інформаційну, маркетингову та інвестиційну інфраструктуру транскордонного регіону.

В контексті розвитку українсько-польського транскордонного регіону, варто відмітити, що найгострішими проблемами, які обмежують можливість повноцінної реалізації спільних транскордонних проектів на основі ефективного використання потенціалу прикордонних сільських територій є: відсутність сучасної

транспортної інфраструктури та прикордонної логістики, складність перетину кордону, брак якісного інформаційного забезпечення учасників транскордонної співпраці, технологічна відсталість аграрного сектору, особливо по український бік кордону.

Так, Р. Федан, зазначає: «Однією з найважливіших проблем, які вимагають свого практичного вирішення, є необхідність швидкого покращення якості транспортної інфраструктури, і, перш за все, уніфікація цієї інфраструктури по обидва боки кордону та її інтеграція до європейської системи транспортних комунікацій. Існуюча дорожня інфраструктура українсько-польського прикордоння не є повністю функціональною з огляду на малу кількість прикордонних переходів та їх низьку пропускну спроможність для пасажирського автомобільного руху. Транскордонна транспортна мережа і прикордонна інфраструктура значною мірою визначають масштаб потоків людей і вантажів через прикордонні переходи, формуючи тим самим обсяг і інтенсивність зв'язків у сфері міжнародного співробітництва. Польсько-українські прикордонні переходи при цьому забезпечують передусім транзитний рух через спільний кордон, в результаті чого частка обміну в рамках транскордонного співробітництва залишається незначною» [8].

Інфраструктурні обмеження ускладнюють розвиток транскордонного підприємництва, потенціал якого в українсько-польському транскордонному регіоні значною мірою локалізується саме в межах сільських територій. У свою чергу придушення підприємницької активності не дозволяє повною мірою використовувати фінансового та людського потенціалу прикордонних сільських територій. Адже, як відмічають українські науковці саме спільне підприємництво є «рушійною силою українсько-польського економічного співробітництва, позаяк сприяє гармонізації його інституційно-правової основи, зближенню та налагодженню активних відносин між двома країнами у сфері економіки, забезпечує стабільність і підвищує ефективність функціонування національних економік., дає можливість акумулювати значну кількість коштів, що допомагає швидшому становленню та розвитку певного підприємства, забезпечує впровадження у його виробничий процес інновацій та нових технологій [4].

Таким чином, першочергового значення у контексті підвищення ефективності використання потенціалу прикордонних сільських територій з метою активізації інвестиційно-інноваційних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону набуває розвиток спільної підприємницької діяльності в сільському господарстві та пов'язаних із ним сферах економіки.

Перспективним напрямом такої співпраці мають стати спільні проекти у галузі підтримки фермерських господарств. Зокрема, польські аграрії мають цінний досвід у галузі переробки сільськогосподарської продукції малих та середніх господарств, організації кооперативних господарств, менеджменту галузі та ведення бізнесу відповідно до європейських стандартів. Його вивчення та адаптація на український ґрунт можуть стати вагомим стимулом для підвищення ефективності використання потенціалу сільських територій українсько-польського транскордонного регіону, як по один, так і по інший бік кордону [7].

П. Пахура, дослідивши потенціал розвитку інноваційних структур у транскордонному просторі, прийшов до висновку, що транскордонне співробітництво може відігравати також достатньо важливу роль у трансфері інноваційних технологій на основі об'єднання людських і технічних ресурсів обох країн з метою реалізації спільних транскордонних проєктів інноваційно-інвестиційного характеру, а також завдяки розвитку об'єктів транскордонної інституційної інфраструктури, насамперед транскордонних кластерів та мереж [9].

Основними напрямками реалізації інноваційного потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні може виступати також створення інших транскордонних інноваційних структур, таких як транскордонні технологічні, індустриальні та наукові парки, транскордонні промислові зони, транскордонні агенції регіонального розвитку, транскордонні аналітичні центри та спільні українсько-польські вищі навчальні заклади.

Зростає також актуальність розвитку інституцій, орієнтованих на фінансування інвестиційних проєктів та комерціалізацію інновацій в українсько-польському транскордонному регіоні. Насамперед це стосується підприємницьких структур, спроможних одночасно працювати в межах прикордонних сільських територій як України, так і Польщі, включаючи консалтингові та дорадницькі служби, виставково-ярмаркові, гуртові ринки сільськогосподарської продукції, аграрні палати та біржі.

Ще одним напрямком реалізації інноваційного потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні є поліпшення якості інвестиційного клімату для започаткування нових проєктів та реалізації стартапів, особливо у сфері біотехнологій, відновлюваної енергетики, економіки знань тощо.

Список використаних джерел

1. Борщевський В. Вплив інституційних дисфункцій на ефективність використання соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій / В. Борщевський // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 149-161.
2. Кадастр земель заповнен менше ніж на 15% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/news/kadastr-zemel-zapolnen-meneeminap-1432800237.html>
3. Лисенко Л. Розвиток сільського господарства і сільських територій в Польщі – досвід для України / Л. Лисенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/5/06.pdf>
4. Павліха Н. Особливості українсько-польського економічного співробітництва в умовах європейської інтеграції / Н. Павліха, Ю. Марчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Npndfi_2012_4_23.pdf
5. Проти швидкого впровадження ринку землі виступають 56% агровиробників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/protiv-bystrogo-vnedreniya-rynka-zemli-vystupayut-1432806876.html>
6. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень / В. Борщевський, Х. Притула, В. Крупін та ін. – Львів, 2012. – 216 с.
7. Україна та Польща обговорили можливість підтримки малих та середніх фермерських господарств

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16413/>

8. Fedan R. Infrastruktura transportowa i graniczna – warunkiem efektywnej współpracy transgranicznej / Roman Fedan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/26-Fedan.pdf>

9. Pachura P. Analiza potencjału budowy efektywnych struktur transgranicznych sieci innowacyjnych na przykładzie województwa Śląskiego oraz regionów Czech i Słowacji / Piotr Pachura. – Częstochowa, 2009. – 88 s.

References

1. Borshchevskiy, V. (2014). Vplyv instytutsiinykh dysfunksii na efektyvnist vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho potentsialu rozvytku silskykh terytorii [Influence of institutional dysfunctions on the effectiveness of the use of socio-economic potential of rural areas development]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 3, 149-161. [in Ukrainian].
2. *Kadastr zemel zapolnen menee chem na 15% [The cadastre of land is filled less than 15%]*. Retrieved from <http://www.rbc.ua/rus/news/kadastr-zemel-zapolnen-meneeminap-1432800237.html> [in Russian].
3. Lysenko, L. (2008). *Rozvytok silskoho hospodarstva i silskykh terytorii v Polshchi – dosvid dlia Ukrainy [Development of agriculture and rural areas in Poland – experience for Ukraine]*. Retrieved from <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/5/06.pdf> [in Ukrainian].
4. Pavlikha, N., Marchuk, Yu. (2012). *Osoblyvosti ukraïnsko-polskoho ekonomichnoho spivrobotnytstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Features of Ukrainian-Polish economic co-operation in the conditions of European integration]*. Retrieved from file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Npndfi_2012_4_23.pdf [in Ukrainian].
5. *Proty shvydkoho vprovadzhennia rynku zemli vystupaiut 56% ahrovirobnykiv [Against the rapid introduction of the land market are 56% of agricultural producers]*. Retrieved from <http://www.rbc.ua/ukr/news/protiv-bystrogo-vnedreniya-rynka-zemli-vystupayut-1432806876.html> [in Ukrainian].
6. Borshchevskiy, V., Prytula, Kh., Krupin V., etc. (2012). *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine]*. Lviv: Institute of Regional Studies, National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
7. *Ukraina ta Polshcha obhovoryly mozhlyvist pidtrymky malykh ta serebnikh fermerskykh hospodarstv [Ukraine and Poland discussed the possibility of supporting small and medium-sized farms]*. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16413/> [in Ukrainian].
8. Fedan, R. (2007). *Infrastruktura transportowa i graniczna – warunkiem efektywnej współpracy transgranicznej [Transport and border infrastructure – a prerequisite for effective cross-border cooperation]*. Retrieved from <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/26-Fedan.pdf> [in Polish].
9. Pachura, P. (2009). *Analiza potencjału budowy efektywnych struktur transgranicznych sieci innowacyjnych na przykładzie województwa Śląskiego oraz regionów Czech i Słowacji [Analysis of the potential of building effective cross-border innovation networks on the example of the Silesian Voivodeship and regions of the Czech Republic and Slovakia]*. *Chenstochowa*, 88. [in Polish].